Proces ustanavljanja in prva leta delovanja Glasbene akademije v Ljubljani (1939–1945)*

Darja Koter
Univerza v Ljubljani
University of Ljubljana

Ustanovitev Glasbene akademije v Ljubljani leta 1939 je plod dolgotrajnih prizadevanj vodilnih mož Glasbene matice in Državnega konservatorija, ki so jih odločilno podprli nekateri vidnejši slovenski politiki ter rektorati glasbenih akademij v Zagrebu in Beogradu. Proces ustanavljanja so upočasnjevale močne politične in unitaristične ovire centralistične vlade Aleksandra I. Karađorđevića in njegovega naslednika kneza Pavla Karađorđevića, ki je v 30. letih blokirala avtonomnost posameznih narodov in posledično nastajanje visokošolskih umetniških šol izven Beograda. Vladni interesi so zaradi občutljivega političnega ozadja dovoljevali le podporo glasbeni akademiji v Zagrebu, medtem ko so zahteve Slovencev po vsestransko enakopravnem položaju znotraj monarhije in avtonomiji slovenske kulture vztrajno zavračali.¹

Prve pobude, ki so vodile k visokošolski glasbeni ustanovi na slovenski nacionalni ravni, segajo v leto 1872, ko je nastala ljubljanska Glasbena matica, katere upravni odbor se je zavedal pomena glasbenega izobraževanja na najvišji možni stopnji ter bil pripravljen prevzeti odgovornost njegovega razvoja. Sledila so dolgoletna dogovarjanja, pospremljena z družbeno-političnimi trenji znotraj društva, pa tudi na mestni, deželni in državni ravni nek-

* Projekt št. P6-0376 je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

1 Jurij Perovšek, »Slovenci in Jugoslavija v tridesetih letih«, v *Slovenska trideseta leta*, ur. Peter Vodopivec in Joža Mahnič (Ljubljana: Slovenska matica, 1997), 18–32; Primož Kuret, »Slovenska glasba v tridesetih letih«, v *Slovenska trideseta leta*, 220–228.

danje avstrijske monarhije. Prizadevanja vztrajnih matičarjev so se navzlic različnim preprekam uresničevala, in sicer v novonastali slovanski državi po letu 1919, ko je Matica dosegla odlok o ustanovitvi t. im. Prvega jugoslovanskega konservatorija za glasbo in igralsko umetnost (dalje Konservatorij),² ki je obsegal nižjo, srednjo in višjo stopnjo in imel status zasebne šole. V tem primeru višja stopnja ni pomenila izenačitve z znanimi evropskimi konservatoriji, temveč najvišjo stopnjo srednje šole, s čimer so najverjetneje poudarjali večstopensko raven izobraževanja. Glasbenim predmetom je bilo pridruženo poučevanje v temeljnih veščinah dramske umetnosti, ki v tistem času še ni imela lastne izobraževalne ustanove. Skupno izobraževanje v glasbenih, glasbeno-gledaliških in igralskih poklicih je bilo marsikje običajno. Uvedbo operne, dramske in orkestralne šole znotraj Konservatorija je duhovno in materialno podprl Slovenski gledališki konzorcij, sestavljen iz zastopnikov vseh političnih strank. Članstvo konzorcija se je zavzemalo za obnovitev Opere, katere dejavnost je med prvo svetovno vojno zamrla, in se zavedalo velikega pomanjkanja strokovnega kadra. Vodja konzorcija Fran Govekar je še pred koncem vojne dobil nalogo poiskati pevce, baletne plesalce, scenografe, režiserje in druge gledališke profile, da bi lahko sestavili ansambel in začeli z delom. Obrnil se je na češke ustanove, kjer je posameznike osebno novačil in bil pri tem uspešen. Za gledališki orkester, prav tako močno zdesetkan, sta Govekar in dirigent Friderik Rukavina novačila kar po ljubljanskih ulicah in lokalih, kjer so se zadrževali vračajoči se vojaki. Med njimi sta prepoznavala glasbenike in jih vabila, da ostanejo v Ljubljani. Tudi ta nenavadna pot do kadrov je bila uspešna.³ Sistematično izobraževanje znotraj novoustanovljenega Konservatorija naj bi pomanjkanje umetniških poklicev omililo in v naslednjih letih povsem zadostilo domačim potrebam. Glasbeno-gledališke poklice so zapolnjeva-

2 Poverjenišstvo za uk in bogočastje je 5. 1. 1920 izdalo odlok št. 6453, s čimer je Prvi jugoslovanski konservatorij za glasbo in igralsko umetnost dobil pravico javnosti. Pouk se je začel že jeseni leta 1919. Prim. Simona Ilovar, »*Delo glasbenega konservatorija v obdobju med obema vojnama (1919–1939)*« (dipl., Univerza v Ljubljani, 1992), 12. Na vprašanje, zakaj se je ustanova imenovala »prvi« jugoslovanski konservatorij, iz znanih virov ni bilo mogoče odgovoriti, čeprav je znano, da je bil zagrebški starejši in je nastal vsaj leta 1916.

3 Darja Koter, »Migracija v ljubljanski Operi v obdobju ravnatelja Friderika Rukavine (1918–1925)«, v *Glasbene migracije: stičišče evropske glasbene raznolikosti*, ur. Jernej Weiss (Koper, Ljubljana: Založba Univerze na Primorskem, Festival Ljubljana, 2017), 343–348.

li migracijski in emigracijski tokovi od vzhoda, pretežno iz nekdanje carske Rusije.⁴

O velikem zagonu ljubljanskih matičarjev in njihovih somišljenikov je Vilko Ukmar z naklonjenostjo zapisal:

Po prvi svetovni vojni so se v novih, svobodnemu življenju in delu naklonjenih razmerah s pomnoženim zanosom predramile zopet vse snujoče sile. Zadržani vrecle plodnih nagibov se je razlil po vsej deželi, ostal obilno zgoščen v prestolnici in povsod uresničeval voljo za vsestranski podvig glasbenega življenja ter njega samobitni izraz.⁵

Čeprav fakultetna raven ni bila dosežena, je že stopnja konservatorija pomenila velik napredek v sistematični vzgoji glasbenih in gledaliških talentov. Izobraževali so pevce, igralce, komponiste, instrumentaliste in glasbene pedagoge, v učnih programih pa so se zgledovali po tedaj vodilnih konservatorijih, kot sta bila praški in dunajski, kjer je študirala večina tedanjih profesorjev slovenskega Konservatorija. Raven izobraževanja je bila na dovolj visoki stopnji, da je dvigovala ljubiteljstvo, pospeševala rast poklicnih glasbenikov in gledališnikov, najbolj nadarjenim pa omogočala študij na kateri izmed evropskih ustanov. Kljub neizmerni volji upravnega odbora Matice in učnega osebja je Konservatorij deloval v skrajnih mejah zmogljivosti, saj je od države prejemal minimalno denarno podporo. To je bilo eno prvih velikih razočaranj nad oblastjo v Beogradu, ki je obljubljala enakopravnost narodov, z leti pa vodila vse bolj centralistično politiko, v kateri ni bilo prostora za želje in potrebe kraljevini pridruženih narodov. Ljubljanski Konservatorij je predvsem po zaslugi predsednika Matice dr. Vladimira Ravniharja, člana Narodne radikalne stranke, zmožgel premagovati glavne ovire in obstati ter v letu 1926 doseči podržavljenje. Spremembe so prinesle zajetnejšo denarno pomoč, sprožile reorganizacijo šole, predmetnikov, učnih načrtov in ne nazadnje preimenovanje v Državni konservatorij. Ustanova je imela tri stopnje izobraževanja. Nižja je v obsegu od enega do štirih let pripravljala na srednjo stopnjo, na njej pa so v šestih letnikih poučevali solopetje, orkestrske instrumente in orgle ter šte-

4 Darja Koter, »Vplivi ruske emigracije na delovanje ljubljanske Opere med obema vojnama«, *Rusi v Sloveniji: surova stvarnost in navdihujoča kultura*, *Monitorish XVI-II/1* (2016): 47–68.

5 Vilko Ukmar, »Slovensko glasbeno življenje v dvajsetletju 1918–1938«, v *Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije* (Ljubljana, Založba Jubilej, 1939), 290.

vilne dopolnilne predmete, kot so glasbena teorija, kompozicija, nauk o instrumentih, komorne vaje, zgodovina glasbe, zborovska in operna šola itd. Tretja stopnja se je imenovala visoka šola, ki je v okviru srednje stopnje v štirih ali petih letnikih vseh temeljnih smeri nadaljevala izobraževanje.⁶ Po zaključenem šolanju v največjem možnem obsegu se je bilo mogoče vpisati na študij v tujino, na t. im. mojstrske šole konservatorijev ali na akademije in večina nadobudnih se je odločila za Dunaj ali Prago.⁷ V šolskem letu 1926/27 se je Državni konservatorij dokončno ločil od Matice. Le-ta je odtlej vodila glasbeno šolo na nižji stopnji in pripravljala kandidate za Konservatorij, vendar sta bili ustanovi še naprej povezani; imeli sta skupne učitelje in ravnateljstvo ter prostore na Vegovi 5 in Gosposki 8. Do leta 1934 ju je vodil ravnatelj Matej Hubad, takrat že starosta slovenske glasbe, po njegovi upokojitvi pa mednarodno priznani operni solist in pedagog Julij Betetto.⁸ Obe stavbi sta do danes tesno povezani z glasbenim šolstvom. Hišo na Vegovi so leta 1932 ob 60-letnici Matice prenovili po načrtih arhitekta Jožefa Plečnika. Od takrat so na fasadi medaljoni slovenskih skladateljev, v aleji pred stavbo pa stebri z doprskimi kipi najvidnejših glasbenih mož starejše dobe.

Državni konservatorij sodi v čas t. im. Vidovdanske ustave, ki je uzakonila unitarizem in centralizem,⁹ nato pa je bila že leta 1929 uzakonjena t. im. oktroirana ustava kralja Aleksandra I. Karađorđevića, ki je v primerjavi s prejšnjo še ostreje omejevala nacionalne svoboščine, obšla pravico do narodne samobitnosti in uveljavila enotni jugoslovanski narod. Za večino narodnih skupnosti monarhije je bil to hud udarec. Tako so bila trideseta leta zaznamovana s posledicami šestojanuarske diktature, ki je zaustavila

6 Cvetko Budkovič, *Razvoj glasbenega šolstva na Slovenskem II, od nastanka konservatorija do Akademije za glasbo 1919–1946* (Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995), 160–161.

7 Potrebno je poudariti, da je termin »visoka šola« v današnjem času večkrat napačno razumljen oziroma interpretiran. Ljubljanski Državni konservatorij je dejansko obsegal nižjo in srednjo stopnjo, ki pa je imela dve ravni. Po zaključeni t. im. visoki stopnji je bila dana možnost poklicnega delovanja v osnovnih, meščanskih in srednjih šolah, orkestrih in gledališčih, diploma konservatorija pa je omogočala tudi nadaljevanje študija na mojstrskih šolah konservatorijev, kar je bila dejansko višja stopnja izobraževanja.

8 Budkovič, *Razvoj glasbenega šolstva na Slovenskem II*, 22–30; Nataša Cigoj Krstulović, *Zgodovina, spomin, dediščina: ljubljanska Glasbena matica do konca druge svetovne vojne* (Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2015), 163–176.

9 Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, št. 87, 27. 7. 1921, čl. 16; povzeto po Ana Klopčič, »Ustanovitev in delovanje Glasbene akademije v Ljubljani (1939–1945)« (dipl., Univerza v Ljubljani, 2010), 14.

avtonomno uveljavljanje slovenskih kulturnikov.¹⁰ Politična trenja so razdvajala tudi stranke Dravske banovine. Slovenski člani najmočnejše liberalno usmerjene Jugoslovanske nacionalne stranke (JNS) so zagovarjali udejanjanje političnega manifesta šestojanuarske ustave in s tem državni unitarizem, v čemer so videli edino možnost svojega obstoja in uveljavitve, medtem ko se je Slovenska ljudska stranka (SLS) z dr. Antonom Korošcem na čelu v svojem programu s konca leta 1932 zavzemala za federativno državo in slovensko avtonomijo na najširši možni ravni.¹¹ Strankarska trenja znotraj domačih okvirjev so se poglobljala in vodila v svojevrstno agonijo, ki je vplivala tudi na ustanovitev Glasbene akademije, in jo vztrajno podaljševala. Korespondence med glavnimi akterji obeh političnih strani namreč kažejo, da je proces nastajanja akademije spremljalo živahno in spletkarsko zakulisno dogajanje, ki se je bolj kot na vprašanja ustanovnih aktov, ureditve prostorov, denarne podpore in pripravo učnih programov, osredotočalo na kadrovske zasedbe po načelu osebnih in političnih interesov. Le-ti so bili za večino vpletenih prioriteta, še posebej, ker je bilo profesorskih delovnih mest izjemno malo, apetitov po njih pa veliko.¹²

Medtem ko je Univerza v Ljubljani leta 1930 dobila ustrezno zakonodajo, so vzporedno s trenji med slovenskimi intelektualci in beograjskimi političnimi veljaki tekla prizadevanja za ustanovitev Akademije znanosti in umetnosti in urejanje statusa visokošolskih umetniških šol. Prva je začela delovati avgusta leta 1938, politično obarvani dogovori in osebna lobiranja za Glasbeno akademijo pa so potekali še eno leto. Slovenci so svoje dejavnosti stopnjevali od leta 1935, ko je v vlado vstopila stranka SLS, vodenje Dravske banovine pa je bilo zaupano njenemu članu, cenjenemu pravniku in katoliško usmerjenemu politiku dr. Marku Natlačenu (1886–1942), od katerega si je slovenska javnost veliko obetala. Prizadeval si je za izboljšanje gospodarstva, prenovo kmetijstva in podporo slovenski kulturi, a se je izkazalo, da so bila pričakovanja prevelika, saj številnih namer ali obljub ni zmogel ali znal uresničiti.¹³ Natlačen je bil tesen sodelavec najvplivnejšega

10 Jurij Perovšek, »Slovenci in Jugoslavija v tridesetih letih«, 18–20.

11 Ibid., 21–23.

12 Željko Oset, »Ustanovitev Glasbene akademije v Ljubljani«, *Prispevki za novejšo zgodovino* LII/2 (2012): 113–125.

13 Dr. Marko Natlačen, pravnik, politik in vodja Dravske banovine, je bil pomemben člen Slovenske ljudske stranke, zato je bilo ob njegovi izvolitvi upravičeno pričakovati večjo denarno državno podporo banovini in posledično slovenski kulturi. Prim. Anon., »Dr. Marko Natlačen – naš novi ban«, *Slovenec* 58, št. 209a (1935): 1, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-M3YMYKWC>; Oset, »Ustanovitev Glasbene akademije v Ljubljani«, 116. Natlačen je bil do začetka druge svetovne vojne pri-

slovenskega politika dr. Antona Korošca (1872–1940), od leta 1935 ministra za notranje zadeve in v letu 1940 nekaj mesecev ministra za prosveto. Korošcev vpliv je v boju za Glasbeno akademijo neprecenljiv, tako kot njegova prizadevanja za kulturno in politično samostojnost Slovenije znotraj federalne skupnosti.¹⁴ Med pomembnimi politikami, ki so bili soudeleženi v procesu ustanavljanja Glasbene akademije v Ljubljani, sta bila tudi Miha Krek (1897–1969) kot drugi človek stranke SLS, od leta 1935 minister brez listnice, po Koroščevi smrti pa minister za prosveto,¹⁵ ter Franc Snoj (1902–1962), od leta 1938 minister brez listnice v treh vladah.¹⁶ Ob tem je vredno opozoriti na misel dr. Vladimirja Ravniharja, po prepričanju liberalca, ki se nanaša na ostre politične spletke slovenskih liberalnih in katoliških strank, o čemer pravi:

*Prav nič ni bilo potrebno, da smo se v novi državi šli liberalce in klerikalce. [...] Saj so čakali svoje rešitve povsem novi problemi, ki so zanimali vse Slovence brez razlike njihovih strankarskih odtenkov, ki bi nam ob pravilni rešitvi zagotovili udobno, brezskrbno nacionalno življenje.*¹⁷

Kljub zapleteni politični situaciji in slabih gospodarskih razmerah so ljubljanski kulturniki verjeli v uspeh, posebno od leta 1937, ko je bila v pripravi enotna državna uredba za glasbene akademije. V tem času se je končal postopek ustanavljanja državne glasbene akademije v Beogradu s statusom visoke šole s pridruženo srednjo stopnjo (ustanovljena marca 1937¹⁸), kar je Ljubljano in Zagreb navdalo z optimizmom, vendar pot do uresničitve njunih prizadevanj ni bila lahka. Maja tega leta je prišlo do spodbude, da se predsednik Glasbene matice dr. Vladimir Ravnihar in ravnatelj Dr-

ljubljen politik, nato pa je storil nekaj nerazumljivih korakov, s katerimi je dobil neizbrisljiv pečat kolaboranta, kar je povzročilo njegovo nasilno smrt. O njegovem življenju glej monografijo: Zdenko Čepič, ur., *Marko Natlačen (1886–1942) v zgodovinskem dogajanju* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012).

14 Janko Prunk, »Politični profil in delo dr. Antona Korošca v prvi Jugoslaviji«, *Prispevki za novejšo zgodovino* XXXI (1991): 35–53.

15 Anon., »Dr. Miha Krek, novi minister za prosveto«, *Učiteljski tovariš* 81, št. 4 (1941): 2, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-CLTT3SFG>.

16 Andrej Hudomalj, »Ministrovanje ministra Franca Snoja«, *Arhivi* 27, št. 1 (2004): 121–130.

17 Janez Cvirn, Vasilij Melik in Dušan Nečak, ur., *Mojega življenja pot. Spomini dr. Vladimirja Ravniharja* (Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 1997), 267.

18 Sonja Marinković, »Muzička akademija u Beogradu«, www.riznicasrpska.net/muzika/index.php?topic=605.0;wap2.

žavnega konservatorija Julij Betetto vključita v pripravo besedila zakona o umetniških šolah. Ta sicer optimistični proces pa so spremljale neprestane spremembe financiranja Konservatorija, ki so vplivale na sramotno nizke prejemke proforskega zbora. Temu je ravnatelj Betetto sicer ostro nasprotoval in pisno protestiral, vendar neuspešno.¹⁹ V podporo gibanju, ki so ga vodili predstavniki Državnega konservatorija in društva Glasbena matica, je bila na začetku leta 1937 ustanovljena civilna iniciativa v obliki »Društva Glasbena akademija«, v katerega so bili včlanjeni vplivni posamezniki, vodil pa ga je dr. Josip Tavčar. O delovanju društva ni veliko podatkov, med njegove temeljne naloge pa štejemo osveščanje javnosti o pomenu izobraževanja nadarjenih mladih glasbenikov in o tem, da je vršilo pritisk na vplivne posameznike in politične strukture ter tako pospešilo ustanovitev akademije.²⁰ O tem, zakaj se je ob tako vplivnih članih Matice v proces vključila še civilna iniciativa, ni podatkov. Zdi se, da nekatere sredine z rezultati prizadevanj Matice in Konservatorija niso bile najbolj zadovoljne. Društvo je skladno s svojimi nameni v decembru leta 1936 pod imenom »Pripravljalni odbor Društva prijateljev glasbenega naraščaja in Glasbena matica« priredilo koncert Ljubljanskega godalnega kvarteta ter tako obelodanilo skorajšnjo ustanovitev in svoje cilje.²¹ Po ustanovitvi društva je bilo v letih 1937 in 1938 več koncertnih večerov, na katerih so nastopili cenjeni domači in tuji umetniki, ki naj bi predstavljali akademsko poustvarjalno raven. Izpostavljamo koncerte klavirskega Tria gđ. Brandl (violina Fanika Brandl, čelo Beatrice Reichert, klavir Magda Rusy²²), Ljubljanskega kvarteta (1. violina Leon Pfeifer, 2. violina Fran Stanič, viola Vinko Šušteršič, violončelo Gustav Müller²³) ter opernega pevca Jožeta Gostiča²⁴ in takrat slavnega češkega violinista Karla von Baltza, oba ob klavirski spremljavi Marijana Lipovška.²⁵ Vse prireditve so se zvrstile v takrat novi dvorani Serafinskega ko-

19 Budkovič, *Razvoj glasbenega šolstva na Slovenskem* II, 105.

20 F. Z., »Zakaj še nimamo Glasbene akademije?«, *Jutro* 20, št. 176 (1939): 7; prim. tudi *Izvestje Glasbene akademije v Ljubljani*, 1939/40, 9.

21 *Koncert Ljubljanskega godalnega kvarteta*. 18. 12. 1936, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-WIVNS4YL>.

22 *Spored koncerta tria gđ. Brandlove*. Društvo glasbena akademija, 26. 02. 1937, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-I9GVX7X>.

23 *Koncert Ljubljanskega kvarteta*. Društvo glasbena akademija, 05. 11. 1937, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-6RLHCVF5>.

24 *Spored koncerta Jožeta Gostiča in Marijana Lipovška*. Društvo glasbena akademija, 22. 03. 1937, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-YYB4LRZN>.

25 *Koncertni list Društva Glasbena akademija*, <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-TPTSADF44cdd7bd-6402-4780-be51-871d298caaca/PDF>. Avstrijski violinist Karl von Baltz (1898–1987) je bil med obema vojnoma koncertni mojster graške

legija pri frančiškanski cerkvi v Ljubljani. Društvo se je izkazalo za vplivno in obetajoče, saj je k sodelovanju pritegnilo številne intelektualce in politike najvišjega kova, kot so bili Anton Korošec, dr. Marko Natlačen in Miha Krek. Svojo vizijo je potrdilo, ko se je v pričakovanju podpore povežalo s predstavniki Muzičke akademije v Zagrebu, ki takrat še ni imela statusa visoke šole na ravni fakultet univerze.²⁶

V prelomnem letu 1937 se je med predstavniki ljubljanskega Državnega konservatorija in društva Glasbena matica začela resna razprava o Glasbeni akademiji.²⁷ Videti je, da so ta dogovarjanja odmevala in na državni ravni spodbudila pomemben amandma v obliki *»uredbe z zakonsko močjo, ki bo obsegala organizacijo, ureditev in vse odnose v umetniških šolah v vsej Kraljevini Jugoslaviji.«*²⁸ S tem se je začel proces, ki naj bi uravnotežil pravico do izobraževanja na umetniških področjih, ljubljanski Glasbeni akademiji pa prinesel status, kakršnega so v okviru Univerze v Ljubljani imele filozofska, pravna, medicinska, tehnična in teološka fakulteta. Glavna težava je bila v tem, da beograjska oblast ni skrbela za uravnoteženo financiranje primerljivih ustanov. Na velika razhajanja v denarni podpori glasbenim ustanovam v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani je leta 1938 kritično opozoril Marijan Lipovšek v prispevku v *Ljubljanskem zvonu*, kjer je zapisal, da je *»proračun našega konservatorija je naravnost beraški«* ter izpostavil plače učiteljev, ki naj bi bile manjše kakor na osnovnošolski ravni ter to, da ustanova nima lastnih klavirjev in ne drugih učnih sredstev, medtem ko je Glasbena akademija v Beogradu dobila novo poslopje s povsem novo opremo in kar enajst klavirjev največjih izdelovalcev. Lipovšek dodaja, da je zagrebska ustanova sicer na slabšem kot zgoraj omenjena, vendar tudi tam slušatelji ne plačujejo šolnine, kot je to nujno v Ljubljani.²⁹ O procesu nastajanja uredbe o visokih glasbenih šolah je bila slovenska javnost redno obveščena v dnevnem tisku. Tako je uredništvo *Jutra* na začetku februarja leta 1938 povzelo poročilo dr. Ravniharja, podano na seji odbora Matice, ki pravi, da

opere, koncertni mojster in solist Dunajskega simfoničnega orkestra, ob tem pa je imel uspešno solistično in pedagoško kariero. Bil je vnet pristaš antropozofa Rudolfa Steinerja. Glej: »Karl von Baltz«, Forschungsstelle Kulturimpuls – Biographien, <http://biographien.kulturimpuls.org/detail.php?id=30>.

26 *Izvestje Glasbene akademije v Ljubljani*, 1939/40, 10.

27 NUK, glasbeni oddelek, fond Glasbena matica, Zapisniki odbora, Sejni zapisniki odbora GM. Prim tudi Klopčič, *»Ustanovitev in delovanje Glasbene akademije v Ljubljani (1939–1945)«*, 41.

28 *Izvestje Glasbene akademije v Ljubljani*, 1939/40, 10.

29 Marijan Lipovšek, »Slovenska glasbena akademija«, *Ljubljanski zvon* 58, št. 1 (1938): 66–67.

je bilo besedilo za ustrezno zakonodajo s strani društva pripravljeno in odposlano v Beograd že leta 1929, vendar nanj ni bilo odziva. Nadalje izpostavi aktualna prizadevanja za Glasbeno akademijo na visoki stopnji s pridruženno srednjo šolo ter velik trud, da bi uspeli ohraniti šolo Glasbene matice, ki naj bi imela pomembno pripravljalno vlogo za glasbeni študij. Iz poročila veje skrb za kulturni razvoj slovenskega naroda, ki bi bil po Ravniharjevem mnenju mogoč zgolj ob podpori visoko izobražene mladine, o čemer pravi:

Samo s tega višjega etičnega stališča je posebna glasbena visoka šola opravičljiva in njen 'raison d'être' bo podan, če se bosta njeno vsakokratno vodstvo in profesorski zbor zavedala tega kulturnega poslanstva.³⁰

Ob tej priliki je obelodanil, da je slovenska stran dosegla kompromis o številu in habilitacijskem rangu zaposlenih. Kot pravi, naj bi bili imenovani štirje redni in trije izredni profesorji ter trije docenti za visoko stopnjo izobraževanja, medtem ko je bilo za srednjo stopnjo dogovorjenih sedem profesorskih mest. Ustanovo bi vodil administrativni direktor, knjižnico z arhivom pa arhivar.³¹ O pomenu kvalitete kadrov je javno razmišljal Anton Lajovic, ki je opozoril:

Zgodovinski trenutek nam nalaga, da izbiramo po najboljši vesti može ne samo solidnega in brezhibnega znanja, temveč može, ki nam po svoji moralni in etični višini jamčijo za svetlo bodočnost naše bodoče visoke šole za glasbo in iz nje izhajajočih bodočih glasbenikov.³²

Ker so bili koraki proti cilju izjemno majhni, je bila širša slovenska javnost vse bolj nestrpna, tako da je na začetku leta 1939 prihajalo do vpijočih zahtev, kot jo je objavil časnik *Slovenec*: »Poklicani, prosimo vas: storite vse, kar vam je mogoče, da nam zagotovite glasbeno akademijo! Še je čas – kmalu bo prepozno!«³³

Večji premik je zaznati z nastopom prosvetnega ministra Stevana Čirića, in sicer po odstopu predsednika vlade dr. Milana Marka Stojadino-

30 Anon., »Akcija za Glasbeno akademijo v Ljubljani«, *Jutro* 19, št. 34 (1938): 5, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-V82R9ZFC>.

31 Ibid.

32 Anton Lajovic, »Visoka šola za glasbo v Ljubljani«, *Jutro* 19, št. 40 (1938): 7, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-SoYIEFUR>.

33 Anon., »Še o glasbeni akademiji v Ljubljani«, *Slovenec* 67, št. 42a (1939): 9.

viča in njegovih ministrov februarja leta 1939.³⁴ V tem času je bila na banski upravi v Ljubljani sprejeta resolucija, ki jo je predložil France Marolt in obsega predlog o ustanovitvi umetnostne in glasbene akademije, sprejem zakona o muzejih in povišanje zneska za ljudsko prosveto. Vse to pa naj bi bila zgolj gesta v boju za zasluge ob ustanavljanju Glasbene akademije, v katerega so bili vključeni slovenski člani Jugoslovanske radikalne stranke, Anton in Janko Ravnik kot profesorja Državnega konservatorija, društvo Glasbene matice z Antonom Lajovcem in dr. Ravniharjem, ravnatelj Konservatorija Julij Betetto in še kdo. Jezikoslovec Fran Ramovš je o teh peripetijah hudomušno zapisal, da je šlo za »razkazovanje pavjega perja«.³⁵ Če smo zelo pozorni na odtenke v objavah, se zdi, da je postal boj za zasluge in profesorske stolčke zares pretiran. Sredi leta 1939 je bila zakonodaja za ustanovitev visokih šol ustrezno pripravljena, sredstva pa zagotovljena, vendar do uresničitve še ni prišlo, domnevno zaradi nesoglasij slovenskih akterjev pri izboru kadrov. Predlogi za profesorje, ki so jih pripravili banska uprava, društvu Glasbena akademija in Glasbena matica ter ravnateljstvo Državnega konservatorija, naj bi se precej razhajali.³⁶ Izjave v medijih so podprte s korespondencami in drugimi dokumenti, ki jih hranijo slovenski arhivi.³⁷ Marko Bajuk (1882–1961), vplivni gimnazijski profesor, ravnatelj, zborovodja, skladatelj in šolski inšpektor, je v pismu ministru Francu Snoju junija leta 1939 zapisal, da je za novi zavod potrebno izbrati nova imena in ne tedanjih profesorjev konservatorija, o katerih ni imel najboljšega mnenja.³⁸ Profesor na Konservatoriju Lucijan Marija Škerjanc, na primer, je bil prepričan, da bo med izbranimi rednimi profesorji, kar pa se ni zgodilo, zato je bil nad mestom učitelja na srednji stopnji precej razočaran, kar je tudi javno izrazil.³⁹

Ob ostrem kadrovskem lobiranju je bila 9. avgusta 1939 podpisana in izdana Uredba o umetniških šolah, med katere so bile uvrščene ustanove za likovno in uporabno umetnost, umetniške obrtne šole in šole za glasbe-

34 Jože Lavrič, France Stele in Josip Mal, ur., *Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije* (Ljubljana, Založba Jubilej, 1939), 107.

35 Oset, »Ustanovitev Glasbene akademije v Ljubljani«, 118–119.

36 F. Z., »Zakaj še nimamo Glasbene akademije?«, 7.

37 Za razumevanje te problematike so ključni dokumenti v Arhivu RS, na katere je prvi opozoril Željko Oset v že omenjenem prispevku »Ustanovitev Glasbene akademije v Ljubljani«, objavljenem v publikaciji *Prispevki za novejšo zgodovino* LII (2012).

38 Oset, »Ustanovitev Glasbene akademije v Ljubljani«, 114.

39 Ibid.

no in gledališko umetnost, razdeljene na visoke, srednje in nižje.⁴⁰ Najvišjo stopnjo in status fakultete je poleg beograjske in zagrebške dobila tudi Glasbena akademija v Ljubljani s pridruženo srednjo šolo. To je pomenilo, da se Državni konservatorij ukine, njegova t. im. visoka stopnja se nadgradi v Glasbeno akademijo, srednja pa se priključi akademiji kot samostojna enota. Pomemben del uredbe je bilo zagotovilo, da bo ustanove podpiral državni proračun, vendar so bile možne tudi šolnine. Pri nalogah Glasbene akademije je zapisano, da mora: »*graditi in ustvarjati glasbeno in gledališko kulturo ter jo razviti do najvišje stopnje umetniškega ustvarjanja*« ter »*prip-raviti kader moči za poučevanje glasbe*«. ⁴¹

Za akademsko stopnjo je bilo določenih več oddelkov: 1. kompozicija in dirigiranje, 2. koncertno in operno petje, 3. klavir, 4. violina, 5. violončelo, 6. orgle, 7. gledališka umetnost (dramska in operna) ter 8. oddelek za profesorje glasbe. Poučevanje pihal in trobil je bilo samo na srednji stopnji. Dijaki nekdanjega Državnega konservatorija so lahko nadaljevali šolanje na srednji ali visoki stopnji, odvisno od doseženega znanja in sprejemnega izpita. Za vodenje ustanove so bili odgovorni rektor, administrativni ravnatelj in profesorski svet, sestavljen iz vseh rednih in izrednih profesorjev, administrativnega ravnatelja in docentov. Po uredbi sodeč, je bilo za imenovanje v rednega profesorje potrebno imeti zaključeno srednjo glasbeno šolo in akademijo, izkazati uspešno umetniško in pedagoško delovanje ter imeti najmanj 15 let državne službe. Šolsko leto je trajalo od 1. 10. do 30. 9.⁴² Pri organizaciji šole so se zgledovali po nemških in čeških vzorih, kot sta bila konservatorija v Frankfurtu in Pragi ter glasbena akademija v Münchnu.⁴³ Omenjena uredba je omogočila vzpostavitev prve visoke šole za glasbo v slovenskem prostoru, ki naj bi služila potrebam na umetniškem in pedagoškem področju. Učne programe in načrte so pripravljali posamezni profesorji po meri različnih evropskih ustanov in skladno s trendi, ki so jih poznali.⁴⁴ Zdi se, da je bil temeljni ustroj ustanove primerljiv z jugoslovanskim in širšim evropskim prostorom. Zaradi pomanjkanja določenih kadrov nekaterih predmetov in smeri študija ni bilo mogoče izvajati. Najbolj

40 Uredba, ki jo je izdal minister za prosveto Stevan Čirič, je bila objavljena v *Službenih novinah Kraljevine Jugoslavije*, št. 179-LX, l. 21, 9. 8. 1939. Povzeto po Klopčič, *Ustanovitev in delovanje Glasbene akademije v Ljubljani*, 53.

41 Anon., »Uredba o umetniških šolah«, *Slovenec* 67, št. 181a (1939): 2.

42 Ibid.

43 NUK, Glasbena zbirka, fond Akademija za glasbo, Statuti in uredbe tujih akademij.

44 Tak primer je Julij Betetto. Glej Tina Bohak, *Julij Betetto (1885–1963), nestor opernih in koncertnih pevcev* (Ljubljana: Akademija za glasbo, 2015), 83–84.

pereče je bilo področje pihal in trobil, ki so jih poučevali zgolj na srednji stopnji, saj za visoko ni bilo niti primernih kandidatov niti profesorskega kadra. Izobraževanje teh instrumentov je bilo med vsemi najbolj pomanjkljivo od začetkov glasbenega šolstva na Slovenskem, torej od zgodnjega 19. stoletja naprej.⁴⁵

Zgodovinar Željko Oset razkriva zelo povedno korespondenco med akterji politično obarvanega spopada za delovna mesta, iz katerega je razvidno, da so bili na eni strani pripadniki Matice, ki je veljala za liberalno usmerjeno društvo. Predstavljali so jo ravnatelj šole Julij Betetto, predsednik društva dr. Vladimir Ravnihar, tajnik Karel Mahkota in Anton Lajovic. Na nasprotni strani so bili pripadniki Slovenske ljudske stranke, prosvetni inšpektor Marko Bajuk, ban Marko Natlačen ter ministra brez listnice Franc Snoj in Miha Krek.⁴⁶ Janko in Anton Ravnik ter Bajuk, usklajeni z banom Natlačenom, so za redne profesorje predlagali Julija Betetta ter oba Ravnika, za izredna profesorja pa violinista Jana Šlaisa in muzikologa Vilka Ukmarja.⁴⁷ V zakulisju se je bil hud boj, v katerem so izgubili tisti, ki niso imeli visoke izobrazbe ali zadostne oziroma prave politične podpore.⁴⁸ Izkazalo se je, da je bil v prizadevanjih najuspešnejši Julij Betetto, ki je premagal politično močnejšo četverico SLS, ministra Snoja in Kreka, bana Natlačena in Bajuka, ter preprečil skrbno načrtovani vpliv stranke SLS na bodočo Glasbeno akademijo.⁴⁹ Svoje lovke je razpredala tudi liberalna stran, ki je avgusta 1939 ministru Snoju poslala politično obarvano karakteristiko obeh Ravnikov kot kandidatov za profesorje, v kateri je rečeno, da sta sicer verna, a strankina somišljenika in naj bi bila njihova volivca. Pri tem so izpostavili še njuno abstinenco do alkohola, kar naj bi bila posebna odlika, in obtožujoče dodali, da naj bi bili njuni kolegi vinski bratje. Janka Ravnika so predlagali za rednega, Anatona pa za izrednega profesorja, medtem ko so imenovanje Antona Trosta, njegovo ime se je namreč pojavilo med predlogi, zavračali z argumentom, da nima pedagoških sposobnosti.⁵⁰ Njegovemu imenovanju sta nasprotovala tudi Lajovic in Ravnihar, ki sta predlagala bodisi Slavka Osterca bodisi L. M. Škerjanca.⁵¹ Prvi za

45 O zgodovini poučevanja pihal in trobil glej Budkovič, *Razvoj glasbenega šolstva na Slovenskem* I in II.

46 Oset, »Ustanovitev Glasbene akademije v Ljubljani«, 119.

47 Ibid., 120.

48 Ibid., 120–121.

49 Ibid., 123.

50 Ibid.

51 Budkovič, *Razvoj glasbenega šolstva na Slovenskem* II, 104.

visokošolskega profesorja ni izpolnjeval formalnih pogojev, saj je imel dokončano le srednjo glasbeno šolo. Prav to dejstvo je Ostercu že nekaj let prej preprečilo izvolitev za ravnatelja Državnega konservatorija. O pedagoških sposobnostih Antona Trosta pa dr. Radoslav Hrovatin poroča ravno nasprotno, kot je bilo omenjeno. V svojem prispevku v *Cerkvenem glasbeniku* iz leta 1940 zapiše, da si je Trost z zasebnim poučevanjem na Dunaju pridobil tak sloves, da mu je tamkajšnja glasbena šola Horákovih zavodov, kasneje konservatorij, zaupala poučevanje gojencev najvišjih razredov, predsednik avstrijske republike pa mu je podelil častni naziv profesorja glasbe.⁵² Nizki udarci so se vrstili tako na eni kot drugi strani. Nazadnje je obveljalo, da so bili 25. decembra leta 1939 za redne profesorje imenovani ravnatelj orglarske šole v Ljubljani Stanko Premrl, Julij Betetto in Anton Trost, medtem ko je Janko Ravnik tak položaj dobil marca naslednjega leta.⁵³ Tudi pri izrednih profesorjih je bilo precej zapletov. Marko Bajuk, ki si je prizadeval preprečiti imenovanje Julija Betetta, je namreč povzročil, da je prišlo pri odločitvi, kdo bodo izredni profesorji, do časovnega zamika. Predlagani so bili skladatelj Slavko Osterc, pianista Anton Trost in Anton Ravnik, solo-pegka Ivanka Fedransperk in pianistka Zora Zarnik. Imenovali do le tri, in sicer šele oktobra leta 1940. Izbrani so bili Angela Trost, Anton Ravnik in violinist Jan Šlais.⁵⁴ Prvi administrativni direktor je postal Karel Mahkota, vendar ga je že marca 1940 nadomestil Adolf Gröbming, ki je postal tudi ravnatelj Srednje glasbene šole. Docenti so bili Marijan Lipovšek, Marijana Mahkota, Karlo Rupel in Pavel Šivic, vsi zaposleni od 9. avgusta 1939. V zavodu je sodelovalo 13 honorarnih učiteljev, med njimi dr. Dragotin Cvetko, Vilko Ukmar, Danilo Švara, Zora Zarnik, Matija Tomc idr.⁵⁵ Lucijana Marije Škerjanca, ki je bil prepričan, da si zasluži mesto profesorja kompozicije na visoki stopnji, ni bilo na nobenem seznamu imenovanih, zato je maja

52 Radoslav Hrovatin, »Anton Trost, prvi rektor Glasbene akademije v Ljubljani«, *Cerkveni glasbenik* 63, št. 11–12 (1940): 178.

53 V objavah o prvih profesorjih Glasbene akademije obstaja več različic. Oset je iz njemu dostopnega gradiva navedel Stanka Premrla, Janka Ravnika in Julija Betetta, medtem ko Budkovič v svojem delu *Razvoj glasbenega šolstva na Slovenskem II* kot prve tri redne profesorje omenja Betetta, Premrla in Trosta, kar je potrjeno v prvem *Izvestju Glasbene akademije* (1939/40, str. 16).

54 Oset, »Ustanovitev Glasbene akademije v Ljubljani«, 125. Potrebno je opozoriti, da Oset med imenovanimi izrednimi profesorji navaja Antona Trosta, kar bo gotovo pomota, saj je bil pred tem imenovan za rednega profesorja. Do napačne navedbe imena je najverjetneje prišlo pri interpretaciji zapisa »A. Trost«, pri katerem je bila mišljena Angela Trost, kar je potrjeno na seznamu učnega osebja, objavljenem v *Izvestju Glasbene akademije* za leto 1940/41, 6.

55 *Izvestje Glasbene akademije*, 1939/40, 17.

leta 1940 pri ministru Mihiu Kreku sprožil protest in opozoril, da akademija nima ustreznih kadrov za področje kompozicije in dirigiranja, za katerega naj bi bil po dogovoru imenovan prav on kot izredni profesor. Kljub zagotovitvi, da bo obljubljenemu mestu dobil, se to v tistem letu ni zgodilo, zato se je odzval z ostrimi in žaljivimi besedami, da je Glasbena akademija postala »*preskrbovalnica onemoglih svojcev in sorodnikov*«. ⁵⁶ Želje so se mu uresničile januarja leta 1942, ko je postal profesor na visoki stopnji. ⁵⁷

Pri pregledu dosedanjih objav o zgodovini Glasbene akademije v Ljubljani, se postavlja vprašanje o prvem rektorju in o tem, kako je bilo z zasedbo tega položaja do konca druge svetovne vojne. Kot prvi rektor, ki naj bi ustanovo vodil od njene ustanovitve, se omenja pianist Anton Trost. Natančen pregled virov pa kaže nekoliko drugačno sliko. Odgovorni so z imenovanjem rektorja precej zavlačevali, zakaj, ni znano, predvidevamo pa, da zaradi podobnih nesoglasij, kot so bila omenjena pri imenovanju učnega osebja. *Izvestje za šolsko leto 1939/40* rektorja ne omenja, zato sklepamo, da v prvem študijskem letu do izbire ni prišlo. Prvi rektor je bil imenovan šele avgusta leta 1940. To je bil pianist Anton Trost. ⁵⁸ Če se sklicujemo na diplomsko listino prvega diplomanta akademije Jaroslava Jeřabeka, študenta pedagoškega oddelka z glavnim predmetom violina, ki je diplomiral 28. junija leta 1940, nas podpis na dokumentu zmede. Kot predsednik komisije je namreč podpisan Julij Betetto, pri čemer je ob podpisu na dokumentu zaznamek: »rektor državne glasbene akademije«, kar naj bi potrjevala na tem mestu vtisnjena štampljka rektorata. ⁵⁹ Naj povzamemo, Glasbeno akademijo je prvo leto verjetno vodila oseba z ustreznim pooblastilom, sicer delovanje ne bi bilo zakonito. Po vsej verjetnosti bi to lahko bil Julij Betetto, ki je imel z vodenjem glasbenih ustanov med vsemi največ izkušenj.

Na visoki stopnji so odprli oddelke, kot jih je narekovala uredba o ustanovitvi. Njihovo število in smeri so primerljive z dotedanjim Državnim konservatorijem. Na srednji stopnji so poučevali teoretične predmete z zgodovino glasbe in obveznim klavirjem, solopetje (koncertno in operno), klavir, orgle, orkestrske instrumente (med njimi tudi pihala in trobila) ter imeli oddelek za dramsko, operno in baletno umetnost in operno zbor-

56 Oset, »Ustanovitev Glasbene akademije v Ljubljani«, 125.

57 *Izvestje Glasbene akademije*, 1941/42, 6.

58 *Izvestje Glasbene akademije*, 1940/41, 6.

59 Avtorica hrani kopijo diplome, izvirnik pa Boro Jeřabek, sin Jaroslava, ki se mu na tem mestu iskreno zahvaljujem za izkazano zaupanje in poslano gradivo o očetu in njegovem študiju na Glasbeni akademiji.

Slika 1: Violinist Jaroslav Jeřábek, prvi diplomant Glasbene akademije v Ljubljani (28. 6. 1940).

no petje.⁶⁰ Kot je bilo omenjeno, na visoki stopnji ni bilo poučevanja pihal in trobil, najverjetneje zaradi pomanjkanja primernih kandidatov z ustreznim predznanjem in bržkone tudi profesorjev. Statistika delovanja

60 Izvestje Glasbene akademije, 1939/40, 14.

Glasbene akademije kaže, da je bilo na visoki stopnji v prvem letu vpisanih okrog 40 študentov, število je kasneje rahlo naraslo, vendar ne nad 50, v najbolj kriznem letu 1944/45 pa je spet upadlo, a ne pod 40.⁶¹ Učne načrte za študij solopetja je pripravil Julij Betetto in jih med drugim podredil potrebam ljubljanske Opere, kar je rodilo dobre rezultate. Kot je ugotovljeno, se je zgledoval po nemških in dunajskih vzorih. Oddelek za petje je bil v obravnavanem obdobju poleg pedagoškega najštevilčnejši, njegovi študenti in diplomanti pa so predstavljali jedro pevskega podmladka ljubljanske in kasneje tudi mariborske operne hiše. Po zaslugi Betetta in njegove vloge na Glasbeni akademiji je imela slovenska glasbena scena v letih pred drugo svetovno vojno in leta po njej izjemno število uspešnih opernih solistov in pevskih pedagogov.⁶²

Vzgojno-izobraževalni program je študentom že v prvem letu omogočal pospešen študij. Tako je bil Jurij Gregorc, violinist, skladatelj in glasbeni teoretik, ob vpisu sprejet v drugi letnik kompozicije in dirigiranja, Samo Hubad in Primož Ramovš pa v četrtega. Bojan Adamič je bil še leta 1939 vpisan v drugi letnik klavirja srednje stopnje, leta 1941 pa ga najdemo na seznamu diplomantov akademske stopnje.⁶³ Hitro napredovanje posameznikov lahko razumemo kot primere izjemno nadarjenih ali predhodno dobro izobraženih kandidatov. Omenjeni Jaroslav Jeřábek (1915–2004) je štiri leta pred vstopom na akademijo obiskoval Državni konservatorij in bil v študijskem letu 1939/40 vpisan v četrti letnik pedagoškega oddelka, smer violina, v razredu Jana Šlaisa. Štejemo ga za prvega diplomanta Glasbene akademije v Ljubljani, kar potrjuje ohranjeno spričevalo. Diplomiral je z odliko in postal vsestranski glasbenik. Kot študent je v ljubljanskem jazzovskem ansamblu Bojana Adamiča igral saksofon in klarinet, s sodelovanjem v plesnih ansamblih pa je nadaljeval tudi po vojni. Pri tem naj izpostavimo, da se je poklicno posvetil violini. Tri desetletja je bil član opernega orkestra v Mariboru in bil komorni glasbenik. Igral je pri raznih komornih skupinah in z njimi gostoval na domačih in evropskih odrih. Ob vsem se je dejavno posvečal pedagoškemu delu, bil učitelj violine na mariborski Srednji glasbeni šoli in nato dolgoletni ravnatelj Glasbene šole Maribor Tabor.⁶⁴

61 Prim. *Izvestja Glasbene akademije*, 1939/40, 1940/41, 1941/42, 1942/43, 1943/44. Prim tudi Klopčič, *Ustanovitev in delovanje Glasbene akademije v Ljubljani (1939–1945)*, 81–94.

62 Bohak, *Julij Betetto (1885–1963), nestor opernih in koncertnih pevcev*, 83–88, 94–100.

63 *Izvestje Glasbene akademije*, 1940/41, 12.

64 Mira Mracsek, »Dobra vila – glasba«, *Večer*, 2. 2. 1981, 4. Prim tudi tipkopis biografije Jaroslava Jeřábeka, ki jo je zapisal sin Boro februarja 2019. Hrani avtorica.

Kot rečeno, je bilo prvo leto delovanja Glasbene akademije v znamenju kadrovskih in organizacijskih težav, kljub temu pa je bil študijski proces na koncu leta zaključen in zaokrožen z izpiti in letnimi nastopi, na katerih so se predstavili najuspešnejši študentje.⁶⁵ V naslednjem letu je bila kadrovska slika popolnejša, ustanova je dobila rektorja, razširilo se je število učiteljev, predvsem honorarnih sodelavcev. Najštevilčnejši je bil oddelek za solopetje, nato za klavir, drugi so bili manj zasedeni. Tega leta je diplomiralo kar 15 študentov, med njimi Bojan Adamič, Zorka Bradač, Jure Gregorc, Samo Hubad, Primož Ramovš in drugi.⁶⁶ Leto 1941 je bilo za akademijo prelomno, saj se je začela druga svetovna vojna. Ljubljana je postala središče Ljubljanske province pod italijansko upravo, kmalu pa tudi edino evropsko mesto, obdano z bodečo žico. Konec aprila 1941 je vodstvo akademije komisarju Emiliju Grazioliju izročilo spomenico, s katero je italijansko oblast zaprosilo za naklonjenost zavodu.⁶⁷ Že konec maja 1941 je postalo jasno, da bo nova oblast kulturne ustanove denarno podpirala in jim dovolila lastno upravljanje, vendar ob brezpogojni lojalnosti. Grazioli je zagovarjal načelo ohranjati kulturo in podpirati glavne ustanove, vendar s prevladujočo italijansko in nemško repertoarno politiko. Veljal je za kulturno razgledanega, zato si je prizadeval, da bi imelo mesto pod njegovim vodstvom kljub vojnim razmeram dostojno glasbeno raven. Idealnega soglasja seveda ni bilo mogoče doseči, saj sta imeli obe strani svoje načrte, ki sta jih ureničevali po dejanskih zmožnostih. Glasbena akademija je bila do določene mere lojalna oblastem, ob tem pa je sledila tudi navodilom Osvobodilne fronte, saj je bilo med profesorji in študenti precej njenih aktivistov. Spomladi leta 1941 je bila objavljena resolucija kulturnega plenuma, ki je prepovedala vsakršno kulturno dejavnost, ki bi kazala lojalnost do italijanske kulture, vendar ni bilo prepovedi umetniške ustvarjalnosti. Resolucija se ni zavzemala za popolno prekinitev kulturnega življenja, ker bi s tem obstajala nevarnost italijanizacije ustanov. Tako je dovolila delovanje ljubljanske Opere in Glasbene akademije. Z nemško zasedbo so se merila o kulturnem molku zaostрила, saj je za kršitev veljalo vsako dejanje brez odobritve osvobodilnega gibanja.⁶⁸ Ustanove, ki so med vojno obstale, se tako ali drugače podredile italijanski ali nemški oblasti in kljub razmeram opravljale vlogo

65 *Izvestje Glasbene akademije*, 1939/40, 30–42.

66 *Izvestje Glasbene akademije*, 1940/41, 12.

67 *Ibid.*, 26.

68 Prim. Aleš Gabrič, »Kulturni molk«, *Prispevki za novejšo zgodovino* XXIX, 1–2 (1989): 385–413.

razvoja slovenske nacionalne kulture, so leta 1945 doživele vrsto kritik, ki pa niso prerasle v gonjo in so s pravo mero razuma zamrle.⁶⁹

Z letom 1941/42 je bilo opaziti usihanje vpisa na srednjo in visoko stopnjo, kar je bila posledica okupacije in z žico obdane Ljubljane, kajti kandidati za glasbeni študij iz širšega območja Kranjske, Štajerske in od drugod niso imeli možnosti obiskovanja učnih ur.⁷⁰ Pojavljale pa so se tudi druge težave, posamezni profesorji, na primer Pavel Šivic, so bili internirani v nemška ali italijanska taborišča, drugi so odhajali v partizane, zato se je število učiteljev zmanjševalo. Ustanova se je soočala tudi s problemom beguncev – kulturnikov iz drugih delov slovenskega prostora, ki so v Ljubljani našli zatočišče pred deportacijami ali izseljevanjem. Zanje je bila vpeljana možnost vpisa na dramski oddelek, s čimer jim je bilo dano relativno varno bivanje v Ljubljani. Tako se je število študentov na oddelku za dramsko umetnost precej povečalo, čeprav je bil vpis za večino zgolj formalnost. Med novosti tega leta štejemo uvedbo kitarskega tečaja, za katerega je bilo veliko zanimanje. Vodil ga je Stanko Prek, diplomant akademije v Münchnu.⁷¹ Tega leta je na visoki stopnji diplomiralo pet študentov, med njimi Jurij Gregorc na violini.⁷²

Vodstvo Akademije je imelo zelo natančne predstave o oblikah javnega nastopanja študentov. Poleg internih produkcij v Hubadovi dvorani v stavbi na Vegovi ulici so bili ob koncu šolskega leta v veliki dvorani Filharmonije javni nastopi, do vojne pa so se celo vrstila gostovanja v druge slovenske kraje. Na sklepnih koncertih, letno se jih je zvrstilo do šest, so nastopili predvsem diplomanti solisti, medtem ko je orkester gojencev srednje in visoke stopnje, ki naj bi postal reprezentativno telo ustanove, nastopil le po prvem letu. V naslednjih letih so na sklepnih koncertih nastopali le solisti in komorne skupine iz vrst diplomantov. Iz koncertnih sporedov, ohranjenih v letnih poročilih Akademije, bi težko razbrali bistveno razliko med predvojnimi in medvojnimi časom. Študentje so izvajali predvsem dela, primerna svojim spodobnostim, med katerimi najdemo velikane klasične glasbe od baroka do romantike in nekaj predstavnikov zgodnjega 20. stoletja, kjer italijanska ali nemška literatura nista prevladovali. Med slovenski-

69 Prim. Darja Koter, »Vzgojno-izobraževalno in kulturno poslanstvo ljubljanske Glasbene matice in Glasbene akademije v letih 1939–1945«, v Glasbenopedagoški zbornik Akademije za glasbo v Ljubljani, zv. 19, ur. Darja Koter (Ljubljana: Akademija za glasbo Univerze v Ljubljani, 2013): 66–69.

70 *Izvestje Glasbene akademije*, 1941/42, 25.

71 *Ibid.*, 40.

72 *Ibid.*, 12.

mi imeni so predvsem dela aktualnih skladateljev in profesorjev Akademije (S. Osterc, A. Lajovic, J. Pavčič, L. M. Škerjanc, J. Ravnik, S. Premrl, M. Tomc idr.), nekaj pozornosti pa je bilo namenjene tudi takrat najmlajšim avtorjem, kot je bil Jurij Gregorc.⁷³ Študentje so izvajali predvsem solistična ali komorna dela, med nastopajočimi pa so prevladovali solopevci, violinisti, pianisti in organisti, medtem ko so bili študentje violončela, kontrabasa, flavte, roga in drugih pihal oziroma trobil redki. O nastopih in uspehih je poročal L. M. Škerjanc v časopisu *Jutro*.⁷⁴

Z letom 1942/43 je prišlo do zamenjave vodstva akademije. Mesto rektorja je prevzel Julij Betetto in ga obdržal do konca vojne.⁷⁵ Administrativni direktor je ostal Adolf Gröbming, ki je bil še naprej ravnatelj Srednje glasbene šole. Odnosi vodstva s komisarjem Graziolijem so bili na profesionalni ravni in skladni z dogovorom. Ko je novembra 1942 obiskal Akademijo in se zanimal za njeno delovanje, so v njegovo čast priredili interni koncert, katerega spored ne kaže večje naklonjenosti italijanskim avtorjem, saj so izvajali dela J. S. Bacha, Brucha, Chopina, Rossinija in Dvořáka.⁷⁶ Podobno je bilo na sporedih drugih produkcij in javnih nastopov. Število honorarnih sodelavcev se je v primerjavi s preteklim letom precej zmanjšalo, kar je bila posledica vojnih razmer. Na visoki stopnji je diplomiralo šest študentov, med njim Ciril Cvetko, in sicer iz kompozicije na pedagoškem oddelku.⁷⁷

Študijsko leto 1943/44 se je začelo v novih razmerah, s padcem Musso linija in nemško zasedbo Ljubljane. Nemška oblast se ni toliko zanimala za kulturo, kot je bilo opazno v času Graziolija, ki je bil velik ljubitelj umetnosti. Število redno zaposlenih profesorjev se ni spreminjalo. V učnem procesu je prišlo do nekaterih novosti, uvedli so t. im. nadaljevalne tečaje, namenjene tistim kandidatom glasbenih in gledaliških strok, ki niso imeli možnosti rednega obiskovanja predavanj. Tečajna oblika je omogočala izpopolnjevanje v glavnem in več dopolnilnih predmetih. Vpisanih je bilo pet slušateljev, kar štirje za solopetje. Tudi to leto je bilo šest diplomantov, med njimi Stanko Prek (kompozicija) in Miloš Skrbinšek (solopetje), oba na pedagoškem oddelku.⁷⁸ Sporedi nastopov ne kažejo večje naklonjenosti nemškimi avtorjem, zdi se, da v tem pogledu ni bilo ostre kontrole oziro-

73 Prim. *Izvestja Glasbene akademije* za leta 1939/49, 1940/41, 1941/42, 1943/44 (1944/45 ni izšlo) in 1945/46.

74 Prim. Budkovič, *Razvoj glasbenega šolstva na Slovenskem* II, 141–145.

75 *Izvestje Glasbene akademije*, 1942/43, 25.

76 Ibid., 25, 26.

77 Ibid., 26–41.

78 *Izvestje Glasbene akademije*, 1943/44, 5–28.

ma večjega zanimanja oblasti nad poustvarjalno prakso študentov in dijakov Glasbene akademije.⁷⁹

Podatki za študijsko leto 1944/45 so precej skopi, saj *Izvestje Glasbene akademije* kot glavni vir o delovanju ustanove, ni izšlo. Študijski proces je bil zaradi zaostrenih vojnih razmer zelo otežen, pouk pa okrnjen. Zmanjšal se je tudi obisk, ki je bil bistveno skromnejši kot prejšnja leta. Rektor Julij Betetto je zaradi slabega zdravja zaprosil za polletni dopust, sicer pa se osebje ni bistveno spremenilo. Tiste učitelje, ki so odšli v partizane, je zamenjalo nekaj novih, honorarno nastavljenih moči. Študijsko leto je bilo okrnjeno tudi na področju javnih produkcij in letnih nastopov, saj so se razmere iz meseca v mesec zaostrovale. Zadnja produkcija je bila 27. aprila leta 1945. Za to študijsko leto ni podatkov o morebitnih diplomantih.⁸⁰

Konec vojne je prinesel veliko olajšanje za vse, tudi za osebje, študente in dijake Glasbene akademije. Ustanovitev in njeno delovanje tako v predvojnem kot vojnem času sta kljub številnim težavam pomembno vplivali na razvoj srednješolskega in visokošolskega izobraževanja na nacionalni ravni. Glasbena akademija je utrdila zavedanje o nuji visokošolskega sistematičnega izobraževanja mladih glasbenikov različnih smeri ter vzgojila vrsto poklicnih glasbenikov umetniških in pedagoških profilov. Nekateri profesorji in večina diplomantov so v povojni Jugoslaviji zavzeli vidna mesta v glasbenem šolstvu ter v profesionalnih ansamblih, kar je bilo bistvenega pomena za nadaljnjo rast slovenske glasbene kulture v vseh njenih odtenkih.

Bibliografija

- Anon. »Akcijska Glasbena akademija v Ljubljani«. *Jutro* 19, št. 34 (1938): 5. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-V82R9ZFC>.
- Anon. »Dr. Marko Natlačen – naš novi ban«. *Slovenec* 58, št. 209a (1935): 1. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-M3YMYKWC>.
- Anon. »Dr. Miha Krek, novi minister za prosveto«. *Učiteljski tovariš* 81, št. 4 (1941): 2. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-CLTT3SFG>.
- Anon. »Še o glasbeni akademiji v Ljubljani«. *Slovenec* 67, št. 42a (1939): 9.
- Anon. »Uredba o umetniških šolah«. *Slovenec* 67, št. 181a (1939): 2.
- Bohak, Tina. *Julij Betetto (1885–1963), nestor opernih in koncertnih pevcev*. Ljubljana: Akademija za glasbo, 2015.

79 Ibid., 29–47.

80 Budkovič, *Razvoj glasbenega šolstva na Slovenskem II*, 155.

- Budkovič, Cvetko. *Razvoj glasbenega šolstva na Slovenskem II, od nastanka konservatorija do Akademije za glasbo 1919–1946*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995.
- Cigoj Krstulović, Nataša. *Zgodovina, spomin, dediščina: ljubljanska Glasbena matica do konca druge svetovne vojne*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2015.
- Cvirn, Janez, Vasilij Melik in Dušan Nečak, ur. *Mojega življenja pot. Spomini dr. Vladimirja Ravniharja*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 1997.
- Čepič, Zdenko, ur. *Marko Natlačen (1886–1942) v zgodovinskem dogajanju*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012.
- F. Z.. »Zakaj še nimamo Glasbene akademije?«. *Jutro* 20, št. 176 (1939): 7.
- Gabrič, Aleš. »Kulturni molk«. *Prispevki za novejšo zgodovino* XXIX, 1–2 (1989): 385–413.
- Hrovatin, Radoslav. »Anton Trost, prvi rektor Glasbene akademije v Ljubljani«. *Cerkveni glasbenik* 63, št. 11–12 (1940): 178.
- Hudomalj, Andrej. »Ministrovanje ministra Franca Snoja«. *Arhivi* 27, št. 1 (2004): 121–130.
- Ilovar, Simona. *Delo glasbenega konservatorija v obdobju med obema vojnama (1919–1939)*. Dipl., Univerza v Ljubljani, 1992.
- Izvestje Glasbene akademije v Ljubljani*, leta 1939/40, 1940/41, 1941/42, 1942/43, 1943/44.
- »Karl von Baltz«. Forschungsstelle Kulturimpuls – Biographien. www.biographien.kulturimpuls.org/detail.php?&id=30.
- Klopčič, Ana. »Ustanovitev in delovanje Glasbene akademije v Ljubljani (1939–1945)«. Dipl., Univerza v Ljubljani, 2010.
- Koncert Ljubljanskega godalnega kvarteta*. 18. 12. 1936. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-WIVNS4YL>.
- Koncert Ljubljanskega kvarteta*. Društvo glasbena akademija, 05. 11. 1937. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-6RLHCVF5>.
- Koncertni list Društva Glasbena akademija*. <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-TPTSADFLL/44cdd7bd-6402-4780-be51-871d298caaca/PDF>.
- Koter, Darja. »Vzgojno-izobraževalno in kulturno poslanstvo ljubljanske Glasbene matice in Glasbene akademije v letih 1939–1945«. V *Glasbenopedagoški zbornik Akademije za glasbo v Ljubljani*, zv. 19, ur. Darja Koter, 61–73. Ljubljana: Akademija za glasbo Univerze v Ljubljani, 2013.
- Koter, Darja. »Vplivi ruske emigracije na delovanje ljubljanske Opere med obema vojnama«. *Rusi v Sloveniji: surova stvarnost in navdihujoča kultura, Monitirish* XVIII/1 (2016): 47–68.

- Koter, Darja. »Migracija v ljubljanski Operi v obdobju ravnatelja Friderika Rukavine (1918–1925)«. V *Glasbene migracije: stičišče evropske glasbene raznolikosti*, ur. Jernej Weiss. Portorož, Ljubljana: Založba Univerze na Primorskem, Festival Ljubljana, 2017, 343–57.
- Kuret, Primož. »Slovenska glasba v tridesetih letih«. V *Slovenska trideseta leta*, ur. Peter Vodopivec in Joža Mahnič, 220–228. Ljubljana: Slovenska matica, 1997.
- Lajovic, Anton. »Visoka šola za glasbo v Ljubljani«. *Jutro* 19, št. 40 (1938): 7. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-SoYIEFUR>.
- Lavrič, Jože, France Stele in Josip Mal, ur. *Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*. Ljubljana: Založba Jubilej, 1939.
- Lipovšek, Marijan. »Slovenska glasbena akademija«. *Ljubljanski zvon* 58, št. 1 (1938): 66–67.
- Marinković, Sonja. »Muzička akademija u Beogradu«. www.riznicasrpska.net/muzika/index.php?topic=605.0;wap2.
- Mracsek, Mira. »Dobra vila – glasba«. *Večer*, 2. 2. 1981, 4.
- NUK. Glasbena zbirka. Fond Akademija za glasbo, Statuti in uredbe tujih akademij.
- NUK. Glasbeni oddelek. Fond Glasbena matica, Zapisniki odbora, Sejni zapisniki odbora Glasbene matice.
- Oset, Željko. »Ustanovitev Glasbene akademije v Ljubljani«. *Prispevki za novejšo zgodovino* LII/2 (2012): 113–125.
- Perovšek, Jurij. »Slovenci in Jugoslavija v tridesetih letih«. V *Slovenska trideseta leta*, ur. Peter Vodopivec in Joža Mahnič, 18–32. Ljubljana: Slovenska matica, 1997.
- Prunk, Janko. »Politični profil in delo dr. Antona Korošca v prvi Jugoslaviji«. *Prispevki za novejšo zgodovino* XXXI (1991): 35–53.
- Spored koncerta Jožeta Gostiča in Marijana Lipovška*. Društvo glasbena akademija, 22. 03. 1937. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-YYB4LRZN>.
- Spored koncerta tria gč. Brandlove*. Društvo glasbena akademija, 26. 02. 1937. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-I9GZVX7X>.
- Ukmar, Vilko. »Slovensko glasbeno življenje v dvajsetletju 1918–1938«. V *Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*, ur. Jože Lavrič, France Stele in Josip Mal, 290–302. Ljubljana: Založba Jubilej, 1939.
- Zapuščina violinista Jaroslava Jeřabeka, hrani sin Boro Jeřabek.